

POVEȘTILE MELE, ALE TALE ALE, CELORLALTȚI !

valorificarea cinematografică a narațiunilor de familie în medii multietnice din Dobrogea

Poveștile mele, ale tale, ale celorlalti.....

ECHIPA:

LAURA JIGA ILIESCU, NAPOLEON HELMIS, GORAN MIHAILOV, ANDREI SIBIȘAN,
SIMONA ȘUȘNEA, RUXANDRA GHITESCU, MIHAELA LUNGU,
LAURA LAZARESCU, COSMIN FLOREA,
MARIAN MINA MIHAI,
ELA TUDORAN, MARIA POPOVICI,
CRISTI VALCAN, FLORENTINA BRATFANOF, OANA RILL,
RODICA BUZOIANU

COMUNITATI ETNICE:

ROMANI, GRECI, TURCI, TATARI TURCO-MUSULMANI, RUȘI LIPOVENI, UCRAINIENI, ARMANI

LOCALITATI:

TULCEA, NICULITEL, SARICHIOI, IZVOARELE, SLAVA RUSA, CAMENA, LASTUNI,
MURIGHIOL, COLINA,
CETATEA ARGAMUM, SFANTU GHEORGHE

MULTUMIRI

INSTITUTIILOR PUBLICE, REPREZENTANTILOR COMUNITATILOR ETNICE ȘI FAMILIILOR DIN ORAȘUL
ȘI JUDEȚUL TULCEA CARE AU CONTRIBUIT LA REALIZAREA PROIECTULUI

“Munți străvechi, Dunăre, Deltă, Mare, știam că Dobrogea e un loc fermecător. O traversasem în viteza mașinii și a bărcilor.

Dar nu-i știam oamenii. Nu-i știam pe români, pe rușii staroveri, pe turci, pe tătari, pe armâni, pe ucrainieni, pe greci.

Nu știam cum încearcă ei să-și păstreze identitatea.

Am fost trist să văd că unii nu mai pot face nimic, am fost bucuros să văd că unii încearcă să reziste.”

Napoleon Helmis

Poveștile mele, ale tale, ale celorlalti.....

Deși nu acesta ar fi singurul temei care te îndeamnă (sau te forțează) la drum, ca să întâlnești oameni este bine să pornești în călătorie; să te uiți cu atenție la copaci, ape, pietre, pământuri, cer, așezări, cimitire, construcții izolate, poduri și tot felul de căi; să ai urechile ascuțite și aplecate spre ascultare; picioare zdrene și mai ce, oare?

De unde să fi știut în după amiaza în care am vorbit între noi, înainte de plecarea unora, cum va fi, cu cine ne vom întâlni, cine se va întâlni cu noi, ce ni se va spune și când, ce vom spune, când și cui, câți și cum ne vom întoarce și de ce toate astea? Cam așa (dar mai

puțin sentimentalizat, desigur), cu bănueli și incertitudini, așteptări și deschidere spre imprevizibil, reușite și eșecuri, se vor fi petrecut lucrurile cu familiile de aromâni, turci, tătari, lipoveni, greci, evrei, ucrainieni, țigani, armeni, nemți, bulgari, care au pornit, cândva (dar nu foarte demult) spre Dobrogea, unde s-au întâlnit unii cu ceilalți și cu românii, o parte, la rândul-le, mocani stabiliți nu de foarte demult în zonă.

Și s-au trezit, într-o bună zi la poartă cu un alt fel de străin adus de nepoată sau de nepot, ca să le asculte poveștile despre plecare de acolo și venirea aici, despre călătorie și stabilirea într-un loc

nou a strămoșilor (comuni de-acuma povestitorului vârstnic și povestitorului nepot), despre cum și-au făcut prima casă, despre cum trăiau, ce mâncau, ce fel de haine purtau și ce fel de cântece sau dansuri știau, ba chiar să le asculte poveștile despre povești și despre limba în care ele erau sau sunt încă istorisite.

Veți găsi aici fragmente de discurs care pot părea banale, dar care, așezate unele lângă altele, se leagă și crează mesaj. În cele din urmă, trecutul este reconstituit din perspectiva prezentului, care oferă, de fiecare dată când o poveste este spusă, o evaluare a celui dintâi.

- „Familia bunicii a venit din Creta. (...). Cum ar fi viața grecului fără mare... Marea i-a adus aici. Legat de asta știu o poveste de la bunicul. Bunicul îmi zicea Titica, de la mititica. Și povestea începe așa: Titica, stră-străbunicul tău din partea mamei, Marcos Zuridos, a pornit într-o zi cu corabia sa, călătorind pe mare, să ajungă în România. Pe drumul său, la un moment dat, în timp ce se oprise să se liniștească, pentru a-și continua drumul, vede din apă ieșind o frumoasă sirenă, zână, care îl întreabă: „domnule marinar, știi cumva dacă mai trăiește Alexandru cel Mare? Și el îi răspunde: „Alexandru cel Mare acum? Nu mai trăiește”. Încă o dată îl întreabă: „Bunule marinar, mai trăiește Alexandru cel Mare?”. „Cum, doamna mea, să mai trăiască Alexandru cel Mare? Nici cenușa

lui nu se mai găsește”. Ei, auzind acestea frumoasa zână, sirenă, se transformă dintr-o dată într-o gorgonă înfricoșătoare și încearcă încă o dată să întrebe: „Marinarule, bunule marinar, mai trăiește Alexandru cel Mare?”. Marinarul speriat, stră-străbunicul meu speriat, răspunde: „Da, frumoasă doamnă”, cu toate că ea era o gorgonă înfricoșătoare, „Da, trăiește și în lume dăinuiește”. Iar mai apoi, în drumul său, după ce a trecut de această gorgonă, trebuia să treacă, ca să ajungă în România, prin strâmtorile Dardanele și Bosfor. Dar, fiindcă erau strâmtori și erau foarte mici și corabia era foarte mare, nu aveau cum să treacă. Și ce s-au gândit să facă? Să stoarcă lămâie pe puntea vaporului, ca să se strângă vaporul și să poată să treacă prin strâmtore și să verse

uleiul de măsline pe care-l aveau și-l aduceau cu ei pentru că nu puteau să plece fără el, era nelipsit, să-l arunce în mare, ca să se lătească strâmtorile. Și așa au ajuns ei pe tărâmul României, la Brăila. Și acum, revnind la realitate, acolo străbunica mea l-a cunoscut pe străbunicul meu...., iar mai apoi au venit în Tulcea, unde s-a născut și bunicul meu, care cu serviciul a ajuns în Chilia, acolo a cunoscut-o pe bunica, s-au căsătorit, s-au născut tatăl și unchiul meu, apoi au revenit în Tulcea și au construit aceea casă” (tânără, grecoaică).

- „Povești mai mult de Dumnezeu mi-a spus; tata meu a fost dascăl la biserică. Și noi iarna, la noi în casă, sobă mare este; și noi toți copiii, pe sobă caldă, iarna. Și tata ia carte și ne citește și spune:

[trimite pe cineva să-i aducă cartea din "servantă", ca să arate cum făcea tatăl ei] Judecata, cum judecă la Judecată. Noi murim, dar avem, cum să spun, măsuta noastră acolo, stă pristolul, nu știu pe rumânește. Și toate scrie îngerul acolo, tot, to ce-ai făcut [...] Și când la Judecată, arată. Noi spunem că nu este adevărat, da' poate este adevărat! Nu se știe. Hai, că nu este. Da' dacă este?" (femeie vârstnică, lipoveană).

•

Istoria personală sau comunitară a celor care, la un moment dat, emigrează, conține în plus față de ceea ce îndeobște se numesc marile treceri din viața omului – nașterea, căsătoria și moartea – un al patrulea eveniment, anume Venirea, bineînțeles precedat de o plecare și o mare călătorie, succedat de întemeiere și stabilire, uneori de

revenirea în patria de obârșie. De fapt, toate celelalte se reconfigurează în funcție de trioul plecarea-călătorie-stabilire, care, în plus, are calitatea de reper temporal, care împarte ceea ce s-a petrecut înainte de de ceea ce s-a petrecut și după.

Mai întâi, părăsirea spațiului dintâi și călătoria.

- „Am venit în România cu vaporul. Am plecat din Grecia, ne-am dus la Salonic; acolo am luat vaporul. Eram multe familii. Vreo 40. Și acolo, pe vapor, s-a născut un băiat. Toți bucurși, cântam. Și de acolo am ieșit la Constanța. Am făcut 3 zile pe mare. Vaporul n-avea scaune, nimic.

Am ieșit la Varna, am stat o iarnă acolo. N-aveai ce să faci.

Ne-au dat o cameră. Pâine n-aveai. Mărăcine. Cu mărăcine am sta toată iarna. Pe urmă ne-a luat cu căruțele, să mergem la Hagelari. Era un frig și zăpadă! Varna atunci era în România. Am stat 7 ani acolo. În Cadrilater. Aveam case. Am cumpărat case cu etaje, frumoase. Aveam bani, da, cu bani am venit. Aveam o grădină cu 100 de pomi. Pe urmă, hai că ne-a schimbat. Bulgarii să vină încoace, noi să mergem acolo. Acolo am lăsat casele, 20 hectare pământ; am lăsat neștrâns: porumb, floarea soarelui, toate le-am lăsat.

De ce am plecat de la greci? Așa am vrut, la Românie, să vinim la România noastră. Români. Că acolo erau greci. Noi am vrut. (...) Acolo eram vara la munte, iarna ne duceam la câmp.

Aici am venit prin '40, în satu ăsta. De la greci când am plecat, era în '32 (...). Am venit deodată; cu toate rudele. Cu frați, cu surori, cu toții. Acolo aveam case de pământ; le-am lăsat așa. Animalele le-am vândut” (bărbat vârstnic, aromân).

•

La un moment data apar legendele de întemeiere.

- „Dealul ăsta, așa, ca un munte, are în vîrf un belciug, de care legau vapoarele. Eeei, în timpuri. Era apă aicea. Când s-a scurs apa, unde e satu ăsta era pădure. Un cioban era, locuia aici.

[Cum îl chema?]

Alivei. Turc. El aici avea stână de oi. Turcu ăla. Și ăștia ai noștri au venit din partea Greciei, Grecia, Macedoniei. Au venit 12 familii. 14 familii au plecat de acolo. Și 6 familii au

rămas aicea, că a născut una din neamurile lor ; aici, la cioban. Și 7 s-au dus în Rusia. 7 familii. Au poposit acolo. Și ăștia, dac-a născut ea aicea, au stat pân' la primăvară, au început la primăvară să facă bordei, au început să sape, să semene, și-au rămas 7 familii, din 7 familii s-a făcut satu' ăsta. Și-n Rusie când s-au dus ai noștri în război, s-au găsit acolo. Au găsit, vorbeau exact cum vorbim noi, aici, grecește. Noi vorbim amestecat grecește. Și când s-au dus acolo cu războiul [...], ai noștri s-au dus contra rușilor să lupte acolo; și vorbeau ei între ei. Ți-a cantonat acolo într-o clădire, puneau paie înăuntru. Dar unu' de ai noștri care știa grecește, i-a ascultat, i-a auzit ce-a vorbit: «Sunăm și peste noapte să vină să-i bombardeze». Și-a nostru ăsta, zice: «Domnu căpitan să plecăm noi de aicea. În seara asta s-au vorbit că

la miez de noapte o să ne bombardeze». Și au plecat.

[Cum îl cheamă pe omul din sat ?]

Păi a murit el. [...] Fin de-al nostru" (femeie vârstnică, grecoaică).

- „Când s-a făcut biserica aia mică, Sf Atanasie, era un munte, umbla un păstor cu oile pă munte. Nu era sat aicea. Și pă băiat pe care îl chema Niculiță. Și el umblând pă deal cu oile să juca cu un cuțitaș. Și scormonind el în pământ acolo, i s-a părut ceva... fier. Și a mai săpat, a mai săpat și i s-a părut lui că îi ceva acolo. Și-a anunțat el unde a anunțat și a venit din alte părți și a săpat. Când a săpat, a dat de-o cruce. A mai săpat, a săpat mai mult, tot muntele ăla, și s-a găsit biserica aia mică. Și împrejurul bisericii, dup-aia, s-a făcut satul ăsta, Niculițel, de la băiatu ăla, pe care-l

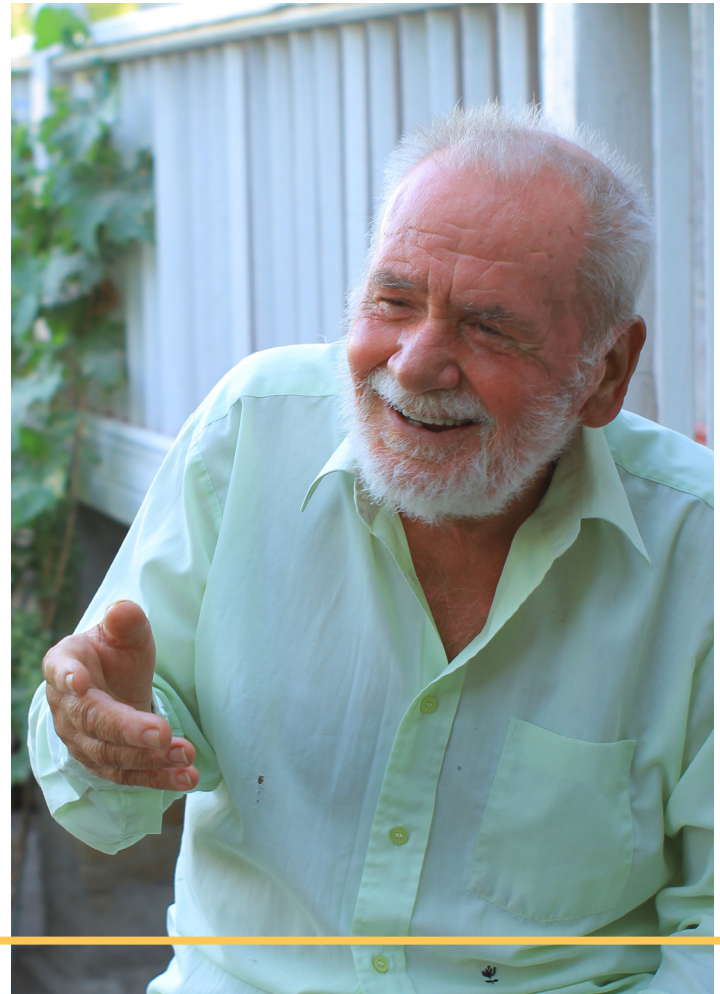

chema Niculiță. Păstorul venea din altă parte, era în trecere pe aici” (femeie vârstnică, româncă).

Legenda aceasta, care exprimă dimensiunea religioasă a relației între itineranța, străinătate și așezare, pare a cuprinde chiar un miez al Dobrogei. Avem a face cu un centru coagulant al viitoarei comunități, cu o biserică îngropată și scoasă la lumină, cu un aparent hazard (ciobanul se juca) prin care se actualizează virtualitatea locuirii.

•
Traiul și petrecerea timpului, munca și odihna, somnul și veghea, vârstele și locurile de întâlnire, călătoriile, pacea și războiul, anotimpurile, arhitectura, hrana.... toate au o dimensiune geografică, pe care călătorii sau emigranții o

poartă cu sine multă vreme după ce au ajuns la destinație, raportându-se la sine ca și cum încă ar mai fi cei care fuseseră înainte.

Așa se face că, deși au încetat a mai fi insulari și locuiesc într-un ținut înconjurat de ape, dar secetos în interior, o descendentă a celor plecați din Creta continuă să socotească marea ca fiind “viciul grecului”, iar aromânii, deși departe de orice fel de munte înalt, încă se caracterizează drept oameni ai înălțimii, care își numără anii vieții ca niște păstori. “Unde este turma de oi? Unde sunt frumoși anii mei? Ani mielușei?”

După ce stai o vreme mai lungă într-un spațiu inițial străin, ajungi să fii acceptat, să-l cunoști, să-l interiorizezi. Să-I dai propriile denumiri sau explicații, semn că,

de la acel după al primei veniri, s-a scurs timpul necesar identificării cu locul. Bunăoară, povestește o bunică ucraineancă:

• „Dunărea noastră, care este așa întortocheată (...). Era un balaur mare, care făcea multe victime. Și Sfântul Gheorghe l-a urmărit și l-a prins chiar aicea, la vărsare în mare. Și Dunărea este așa cum mergea balaurul; așa s-a săpat și Dunărea, întortocheată. E o legendă”.

• În Dobrogea, coabitarea acestor multe etnii a dus la cristalizarea unui dinamism aparte al raportului între noi, voi și ei, ceilalți, în care, în funcție mai mult de ascultător decât de povestitor, pronumele trec de la o persoană la alta. La fel, aici și acolo se reconfigurează permanent, balansează între patria

de proveniență și patria nouă.

• „Eu, de exemplu, sunt căsătorită cu grec. Am făcut și așa, și așa, fiecare respectă tradițiile și ale lui și ale soțului... și Paștele și Bairamu” (femeie adultă, turcoaică)

• „Mama mea știa și bulgărește și turcește și românește. Tata și mama turcește vorbeau. Trăiau turcii aici la noi. Au învățat de la turci. Și bulgari trăiau aici, se căsătoreau... ” (femeie vârstnică, grecoaică).

Este interesant să ascuți cum o lipoveancă, o grecoaică, o ucraineană, o turcoaică și o româncă descriu tehnica de îmbăiere a copilului. Noi, cei din afară, am fi fost tentați să o atribuim, ca semn particular, uneia dintre aceste comunități. Povestitoare, mai puțin. Iată una dintre frânturi:

• [Cum faceti baie copilului mic?]

„Mergem la baie. Ne dezbrăcăm. Este pat. Și iei lighean cu apă, pui copilul pă scutec, să fie moale, pe ceva. Pui copilul și dai așa cu apă, dai, îl întorci, îl întorci, încolo, dai [cu apă], după aia începi să freci puțin, nu tare! Dela picioare pân-la cap. Piciorușele, degețelele, până sus la față. Apoi spatele, după-aia iar pui pe pat, pe urmă iei genucuța asta cu, cu asta, așa, așa faci [arată]. După ce este spălat, masat, ai înăpșurat și-l duci în asă, unde trebuie să fie cald. lei miere

de albină și-l ungi. De-asta este așa lipicios. Și-l înfășori și-l pui la culcuș. Și doarme....! (...) la țară nu era doctor; o babă, o moașă, cum sunt eu”.

•

Față de subiectul principal, apar informații aparent colaterale, care dau semaă de contextul apropiat al povestitului sau de contextul mai larg, al comunității, al modului de locuire sau credințe de tot felul.

Cișmeaua, obiect concret și centru simbolic, loc de întâlnire, expunere și reprezentare din vechiul sat dobrogean.

• Vorbind oaspeților și nepoatei despre un hoț/haiduc (termen în continuare ambiguu) al locului: „L-a prins. Nu știu unde. În pădure? Acasă? Nu mai țin minte. Parcă-n pădure. (...) A făcut în centru aici la noi, unde era fântâna. Cișmeaua. A făcut un cerdac înalt, așa. O vecină zice «Hai să ne ducem să-l vedem pe Gherghișanu în

cerdac»” (femeie vârstnică, româncă).

Mai departe, în aceeași poveste:

„el a murit. A murit și l-au îngropat acolo [sub un salcâm, la o răscruce de drumuri, fără cruce,n.n.]. Așa ziceau. Era scris pe un salcâm din ăla. Și pe urmă auzeam, tot așa, din mamele noastre, din mătușile noastre, că s-ar fi dus judele noaptea și l-ar fi scos de acolo. Dar noi când veneam, drept acolo ducea o cărare care ieșea la baltă. Tu ai fost acolo [se adresează nepoatei, n.n.]. Și când treceam pe acolo, fugeam să nu iasă Gherghișan, să nu iasă Gherghișan [râde un pic jenată față de impresia pe care și-ar putea-o face străinii ascultători – oameni cu carte - despre ea care, măcar în copilărie, credea în prostii, în strigoi.

Cuvintele sunt doar una dintre formele de expresie a poveștilor.

Li se adaugă gesturile și dramatizarea corporală și spațială, dansul și câtecul, pur și simplu.

- „Toate cântecele noastre sunt povești de iubire și război” (femeie adultă, turcoaică).

- Unele sunt mai aproape de emblemele entice decât par, validându-le, cel puțin pentru vremurile mai vechi (dar nu foarte vechi). „Mai cântam în Ajun despre o ceată de 45 de vioinici, care umblă colindând. Pe la miez de noapte le ieșiră-n cale, o babă bătrână cu un caier de lână. Din caier trăgea, din fus răsucea, din gură îndruga : „«Voi nu mi-ați văzut pe-al meu ficiorașu». «Poate l-am văzut, nu l-am cunoscut». «Seme-nele voi spune : perișoru lui, pana corbului. Feișoara lui, spuma lapte-lui. Ochișorii lui, mura câmpului. Sprâncele lui, două năpârci verzi. Mustăcioara lui, spicu grâului». La anul și la mulți ani” (femeie vârstnică, româncă).

•
Un eveniment care a marcat toată Dobrogea a fost războiul.

• „Ca o minune a fost asta. Când eu eram, mi-am amintit, aveam 14, 13 sau 14 ani, până la 15 ani, io. Da eram voinică. Da acuma-s mititică, că le-am dat fetelor mele, până și lor le-am dat, nu numai la băieți... Da. Stăteam pă malul bălții. Când v-am zis, avea tata gospodărie, tata a fost pescar renumit. Stăeam pe malul bălții, era soarele să să ducă după deal, așa, știți? Și lucea soarele..! Stând așa, îi zic lu soră-mea: „Du-te, mă, soro, și adă o flanează, o bluză, ceva..N-aveam, ce să spun c-aveam!? Dac-aveam câte-o rochiță, așa, o, ce le păstram și le puneam în cui și le îngrijeam! Când era și după război.. Nu! Asta era înainte de război, când spui io, că războiul când a început, eu eram de 16 ani. Da. Din (19)25 și războiul a început în 40, 41, așa ceva. Și stăteam acolo pe malul bălții și....

eu cântam în vremea aceea, da acuma nu mai pot. Cântam mult. Stând așa, cum îți spui, mă uitam așa, în văzduh, ș-am văzut... ca cum privești la un avion cum trece. Și-apare. De undea-a apărut, nu știu. Și-am văzut în văzduh, așa, în direcția Moghili, care-i la Isaccea, așa. Un cal, da așa cal frumos, uite acuma-mi amintesc, îmi amintesc parcă-l văd. Și cu-o coamă, avea o coamă..! Și fugea calul ăla, și așa-i făcea coama! Și, un...un bărbat era, cu o mână ținea frâul, și cu asta dădea așa, cu bici. Și din urmă, mii de păsărele erau. Mici. Mii de păsărele. Și, când vine soră-mea, „vină repede! Uite, vezi colo! Vezi, vezi?” „Da, țată, văd!” Și s-a dus până la soare. De la soare n-am mai văzut ce s-a făcut cu el. Iar bunicu, tata lui tata meu, trăia. Avea casă acolo. Bunica a murit când eram eu mică. Și ne-am dus fuga la bunicu. „Tete mare, tete mare!”, așa-i ziceam. „Ce-i, tată, ce-aveți?” El mânca saramură de pește pe un fundileț, așa. „Hai să

mănânci”. „Nu, vină să vezi, să-ți arătăm ceva”. A ieșit el, cum era așa, voinic, om voinic și zice „Ce-i?” „Păi uite, am văzut așa, și uite-așa...” „Și un s-a dus?” „S-a dus la soare”, da de-acuma soarele prea puțin mai lucea. „Și acolo n-am văzut, n-am văzut de razele celea, lucea soarele!” „E, tete mare”, parcă-l văd, „eu am să mor, da voi sunteți copii. Da țineți minte: de aici începe războiul”. Și într-adevăr, dimineața, când au început tunurile, de aicea a fost. De la partea ailaltă, de la Basarabeni” (femeie vârstnică, româncă).

Laura Jiga Iliescu

PARTENERI

INSPECTORATUL ȘCOLAR
JUDEȚEAN TULCEA

CENTRUL CULTURAL
"JEAN BART"

COLEGIUL
"ANGHEL SALIGNY" TULCEA

S.C. VERITAS S.A.
TELITA

FINANȚATOR

ADMINISTRAȚIA FONDULUI
CULTURAL NAȚIONAL

ORGANIZATOR

ASOCIAȚIA
UMA ED ROMANIA